

Son İki Depremden Bazı Notlar...

Depremle Yaşamak

Coğrafyamızın % 96'sı deprem tehlikesi altında, nüfusunun % 98'i deprem tehdidiyle yüzyüze yaşıyor, sanayii kuruluşlarının % 98'i, barajların % 95'i de yine deprem bölgelerinde bulunuyor. Etkin bir deprem kuşağı üzerinde yaşıyoruz ama, son iki depremin de gösterdiği gibi, ne yazık ki bunun bilincine yeterince varabilmiş değiliz. Depremleri önlemek ya da yaşadığımız toprakları terk etmek de olanaksız olduğuna göre, depremlerle birlikte yaşamayı bir doğal davranış, bir yaşam biçimi haline getirmek zorundayız. Ama genel durum bu konuda kat etmemiz gereken yolun hiç de kısa olmadığını gösteriyor.

"1992 Erzincan ve 1995 Dinar depremleri, dışmerkezleri ve faylanma özellikleri açısından 'kent depremleri'dir. Bu depremlerle ilgili değerlendirmeler, kentlerimizin depremlere karşı savunmasız olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Marmara Denizi'nden geçen kırık hatları, İstanbul ve çevresini yıkıcı depremlerle karşı karşıya bırakacaktır. Marmara Denizi içinde oluşmuş 17 depremle ilgili yapılan mekanizma çözümleri ve diğer jeofizik veriler, beklenen depremin sanılandan çok daha fazla etkili olacağını göstermektedir. İstanbul için yapılan deprem senaryosunun güncellenmiş sonuçları, meydana gelebilecek hasarın maliyetinin de Türkiye bütçesine yakın bir değere ulaşabileceğini göstermektedir. Deprem riski yüksek olan kentlerimizde özel örgütlenme modellerinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır..."

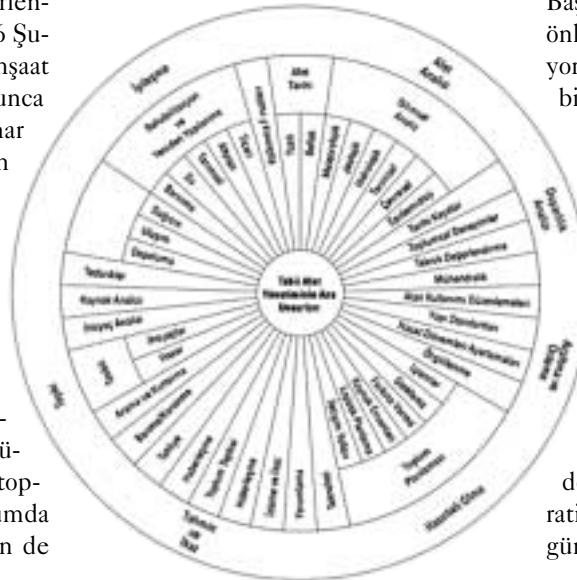
Yukarıdaki paragraf, son birkaç ayda sıkça rastlanan türden bir değerlendirmedir. Ancak bu paragrafın 15-16 Şubat 1996 tarihinde, TÜBİTAK, İnşaat Teknolojileri Araştırma Grubu'unca düzenlenen "Erzincan ve Dinar Depremleri Işığında Türkiye'nin Deprem Sorunlarına Çözüm Arayışları" adlı deprem sempozyumunda Oğuz Gündoğdu'un sunduğu bir bildirden alındığını söylersek, söylenenin çarpıcılığını biraz daha artırabiliriz. Buna karşın ülkemizin depremseliği ve çağdaş afet yönetimiyle ilgili çalışmaların 1940'lı yıllardan bugüne süregeldiğini, konuyla ilgili birçok toplantıda, panelde ya da sepozyumda benzer pek çok değerlendirmenin de

yapıldığını belirtmek gerekir. Dolayısıyla, 17 Ağustos'tan sonra ülkemizin gündemine bir bomba gibi düşen deprem ve deprem sorunu, bizim açımızdan kuşkusuz yeni bir konu değil. Haber niteliği taşıyanlar dışında, konu üzerine söylenenler de öyle. Yeni bir şey varsa o da, ne yazık ki, gündemi belirleyen yayın organlarının bu konuya gösterdiği ilgi. Bu ilgi geçmiş yıllara oranla olumlu bir gelişme olarak nitelenebilir. Ama bu ilginin ne kadar süreceği ve daha önemlisi 'Depremlerle birlikte nasıl yaşanır' sorusunun yanıtına ne zaman yöneleceği belli değil. Kurgusal (spekülatif) yanı olmayan, böylesi bir konuya belki de hiç sıra gelmeyecek!

Ulusumuzun uzun soluklu çözüm yöntemlerine karşı ilgisizliği ya da direnci, yanıtın verilmesinin önünde önemli bir engel. Sanki birey olarak yapılabilecek hiçbir şey yokmuşcasına, sorunun bir an önce "yetkili ma-

kamlarca" ortadan kaldırılmasını istiyoruz. Günümüzden örneklersek, bize depremi haber verecek falcı, müneccim arıyor, hiç olmazsa bu bilgiyi verecek bir aygıt icat etmelerini bekliyoruz bilim adamlarından. Ya durumun farkında değiliz, ya da gerçeği anlamak istemiyoruz; ama böylesi bir bilge kişi bulunmuş ya da müthiş bir aygıt icat edilmiş olsa bile, bunun çok geniş bir yelpazeye yayılan deprem sorunlarını tümüyle ortadan kaldırmasını düşüne-meyiz. Belki bu yolla can kaybını en aza indirebilir ya da bütünüyle ortadan kaldırabilirdik. Ancak, yerle bir olan mahalleleri, kullanılmaz hale gelen otoyolları, yıkılan köprüleri, canlarını kurtarmış olsalar bile ömürleri boyunca geçirdikleri travmanın izlerini taşıyacak insanları ve yalnızca depremi yaşayan bölgenin değil ülkemizin tamamını onlarca yıl etkileyecek ekonomik felaketleri ve bunun doğuracağı sosyal sorunları ortadan kaldıramayız. Başka bir deyişle, hemen her koşulda önlem almaktan başka çıkar yol kalmıyor, bu özel coğrafyanın insanları olan bizlere.

Ama sözkonusu önlem, daha doğrusu önlemler dizisi, hiç kuşku yok ki; neredeyse bugüne değin tüm kamu kuruluşlarında görmeye alıştığımız, üzerinde 'yangın' yazılı kırmızı kovalı dekoratif araçlardan, yardım kuruluşlarının deprem konulu afişlerinden, 'Deprem nerede ve ne zaman olacak' konulu medyatik ve spekülatif tartışmalardan, 'hem depreme karşı koruyucu hem dekoratif!' mobilya ya da çelik kafes gibi günün kurtarıcı geçici çözümlere yöne-

Türk Psikologlar Derneği, deprem özel çalışma grubunun Halidere ve Emirdağ Çadırkentlerindeki çalışmaları sırasında bölgedeki çocukların çizdiği resimler

lik fırsatçı özel girişim örneklerinden biraz olsun öteye geçmeli. Geçmek zorunda!

Daha somutlaştırarak söylemek gerekirse son iki depremin; Türkiye Sineması'nın Marmara Salonu'nda, pek yakında gösterime girecek yeni bir korku-gerilim film tanıtım özeti olduğunu belirtmek, sanıyoruz çok yanlış bir benzetme olmaz. Üstelik, bu filmin beğenilsin ya da beğenilmesin; doğası gereği, % 96'sı deprem tehlikesi altında olan coğrafyamızın pek çok bölgesinde gösterime girebileceğini de unutmamak gerek. O halde söz konusu filmin baş rol oyuncularını olan bizlerin, bu filmin akışını değiştirebilmemiz, mutsuz olacağı açık olan sonunun en azından kabul edilebilir olması için, hem çok iyi hazırlanmış bir plan hem de eşgüdüm içinde kolları sıvamamız gerekiyor. Ama nasıl? İşte bu soruya verilecek sağlıklı bir yanıt ve bu yanıtın günlük yaşamımızdaki karşılığı, bizlerin bu doğal felaket karşısında çaresiz olmadığımızı gösterecek. Karmaşık yapılı bu konuda, çözüme yönelik olarak sunulan öneriler de bu konudaki bilimsel çalışmalar arasında önemli bir yer tutuyor. Sözelimi daha önce adı geçen sempozyumda sunulan, Ünsal Soygür'e ait bildiride yer alan öneriler, belki de bu konuda atılması gereken ilk adımlar.

• Gündüleyici iletişim ve tutum değişikliği arasındaki ilişkinin, hedefi Türk insanı olarak belirlenmeli, yöresel farklılıkları da gözetecek böyle bir belirlemeye dayalı olarak, iletişim türü ve araçlarıyla mesaj içerikleri saptanmalıdır.

• Görsel, işitsel ve yazılı iletişim araçları, Türk insanı-

nın okuma tembelliği ve öğrenmeye karşı ön direnimi de dikkate alınarak seçilmeli; öğretmekten çok, eğitmek ön plana alınmalıdır.

• Tutum değişiminin azalması, öğrenme süreçlerindeki unutma eğrisine koşut bir özellik göstermektedir. "Depremle Birlikte Yaşam" davranışı içerikli proje, süreli değil, sürekli olmalı, ayrıca dozu zaman içinde değişken, bıktırmayan fakat yineleyen bir program içinde verilmelidir. Bu konuda pazarlama, reklam ve halkla ilişkiler uzmanlarından öğrenilecek çok şey vardır.

• Deprem, deprem sonuçları, depreme dayanıklılık kavramları, alfabeden başlamak üzere tüm okuma kitaplarına girmeli; devlete ait ve özel radyo ve TV'lerin belli yayın sürelerinin, belgesel, konulu ve spotik olarak depreme ayrılması sağlanmalı, bunun gerçekleştirilmesi inatla izlenmelidir.

• Kırsal kesimle kent arasındaki ekonomik eğik düzlemin kalkması ve kentin yanıltıcı bir çekim merkezi olmaktan çıkarılması için modeller üretilmeli, bunun yanı sıra küçük girişimcilik modeli hayata geçirilmelidir.

• İlgili bakanlığın oluşturduğu deprem bilgilendirme afişleri, sadece kahvelere asılır olmaktan çıkarılmalı;

deprem, Halk Eğitim Merkezleri'nin programına alınmalıdır.

• Kentlerde ve metropollerde, arsa mülkiyetinde özel-kamu oranı envanterine gidilip, Anayasanın 35. maddesinin 2. ve 3. cümlelerine işlerlik kazandırılmalı, çarpık kentleşme ve bunun motor gücü olarak görülen taşınmaz rantı sınırlandırılmalıdır.

• Yerel malzemeyi, yöre insanının yaşam alışkanlık ve ilişkilerini, sosyo-ekonomik yapıyı, iklim verilerini gözetken, "Depreme Dayanıklı Yapı Felsefesi" ne uygun, hayali değil, gerçek yapılabilişliğe ve zaman içinde mevcutla değişebilirliğe sahip, "Kırsal Türk Evi" tipleri yaratılmalı ve insanımız bu evler için güdülenmeli, bu evler çeşitli teşviklerle özendirilmelidir.

• Genel ve yerel yönetimler, deprem kayıpları toplamıyla, deprem sonrası harcamalarını, daha akıcı bir yol olan, deprem öncesi harcamalarına yönlendirmelidirler.

• Proje mimarlığı ve mühendisliği, uygulama mimarlığı ve mühendisliği, proje ve yapım kontrol mühendisliği bir an önce kurumsallaştırılıp, profesyonel mimarlık ve mühendislik uygulamasına geçilmeli, kısa aralıklı meslek içi eğitim olanaklı ve zorunlu kılınmalıdır.

• Deprem hasarlarına yol açan belirgin hatalar için, yapı sahipleri dahil, ciddi yaptırımlara muhatap olmalıdırlar.

Âfet Kavramı Hakkında...

Genel olarak âfetlere karşı hazırlıklı olmak, yaygın kanının tersine, felaketin ardından yaşamımızı sürdürebilmemiz için gerekli malzeme-

yi bir yerde hazır bulundurmamız anlamına gelmiyor. Böylesi bir yaklaşım, önlenmesi olanaksız felaketin bize verebileceği en büyük zararı baştan kabullenmek, bir başka deyişle evimizin yıkılacağını, yakınlarımızın yaşama ve da edeceğini varsaymak anlamına gelir. Oysa, felaket öncesini de kapsaması gereken, afetlere karşı hazırlıklı olma kavramı, toplumsal bir seferberlik niteliği taşımaktadır.

Âfet Yönetimi kavramının, farklı disiplinlerde farklı anlamları var kuşkusuz. Sözelimi, yönetim bilimlerinde, yönetim bilgi sistemleri, kaynak kullanım teknikleri, yöneylem araştırması, proje yönetimi ve planlaması bu kavramın ayrılmaz parçalarını oluştururlar. Bunun gibi, kamu yönetimi biliminin, özellikle ülkemizde var olan sistemin iyileştirilmesi çabalarında çok önemli bir rolü var. Kavram, planlama açısından ele alındığıdaysa, "topyekün hazırlıklı olmak" başlığı altında, şehir ve bölge planlaması, altyapı envanteri, nüfus ve ekonomik etkinliğin dağılımı, alan kullanımı, afet mimarisi ve planlaması gibi konuları saymak olası. İşin yerbilimleri çerçevesi, bölge planlamadan tutun da, kısa ve uzun vadede önceden tahmin, coğrafi bilgi sistemleri, dolayısıyla uzay teknolojisi, genel jeoloji, topografya, jeomorfoloji, sismoloji, gibi alt bilim dallarını kapsar. İnşaat mühendisliğine gelince, doğal çevrenin afet etkilerine karşı akılcı tasarımı, zararların kabul edilebilir düzeyde tutulması gibi klasik uğraşı alanlarının yanı sıra, diğer disiplinlerle karşılıklı etkileşme içinde ve tümleşik olmak zorundadır. Doğal ya da teknolojik afetlere hazırlıklı olabilmek ve afet zararlarını azaltıcı önlemler alabilmek için etkilenmesi olası yöre halkının katılımının sağlanması da afetlere karşı mücadelenin toplumbilimsel yanını oluşturur. Bu konuda, afet bölgelerinde yaşayan halkın katılımını sağlayıcı araştırmalar yapmak ve bu araştırmaların uygulamaya koymak, afet yönetiminde etkinliği ve canlılığı sağlayacak en önemli etken.

Ülkemizde var olan duruma kabaca bir bakacak olursak, pek de iç açıcı olmadığını görürüz. Yürürlükteki olan yasal düzenlemeler çerçevesinden ülkemizdeki afet yönetiminin ana aşamalarında görev ve sorumlulukların dağılımına bakıldığında, merkezi ve

yerel yönetimlerin (valilikler ve belediyeler), afet yönetiminin hemen her aşamasında, kural koyma, denetleme ve uygulama konularında görev ve sorumlulukları olduğu görülüyor. Yasak olmasına karşın imara açılmış yeşil alanlar, dere yatakları, denizden kazanılmış dolgu zeminler; her yerel seçimi izleyen ve neredeyse yasallaşan imar afları, bu konudaki yasaların (imar ve afet yasaları ve yönetmeliklerinin) yerel yönetimlerce hiç dikkate alınmadığını, inşaat ruhsatı ve yapı denetimiyle

ilgili hiçbir kuralın uygulanmadığını, son iki depremle bir kez daha gösterdi. Üstelik bu durumun yalnızca Marmara Bölgesi için değil, ülkemizin tamamında aynı olduğunu söylemek çok da yanlış olmaz. Bunun gibi, merkezi yönetimin bu duruma engel olma ve yeni çözümler üretme yerine, her zaman olduğu gibi, afet yaşandıktan sonra yara sarma politikasını bir tür kader olarak benimsemiş olduğunu söylemek de öyle. Kurtarma ve ilk yardım çalışmalarının da, yerel yönetimlerin asli görevleri arasında yer alır. Buna karşın, genellikle bu tür görevlerin merkezi yönetimlerin yetişmiş insan gücü, donanım ve malzeme desteğiyle yürütülebildiği görülüyor. Yerel yönetimlerin, afetin tüm aşamalarında yapacakları çalışmalar için parasal kaynak ayırmak gibi bir yükümlülükleri de bulunmuyor, çalışmaların her aşamasında harcanan kaynaklar da merkezi yönetimden sağlanıyor. Var olan sistem içinde göze çarpan en ilginç durumsa, özel sektör

Deprem Sonrası Psikolojik Sorunlar ve Gerekli Psikolojik Hizmetler

Nuray Karancı

Prof. Dr., ODTÜ Psikoloji Bölümü Başkanı

Psikoloji bağlamında incelediğimizde, 17 Ağustos depremi sonrası depremzedelere götürülen psikolojik destek hizmetleri deprem sonrası ilkyardım ve geçici iskân dönemlerini kapsamaktadır. Bu dönemde depremzedeler, olanların şoku içerisindeydiler. Korku, kaygı, suçluluk, öfke, gerginlik ve umutsuzluk bu dönemin en belirgin duygularıdır. Depremzedeler yapmaları gerekenleri yapmadıklarını düşünerek kendilerini suçlayabilirler. Normal yaşam düzeninin bozulmasıyla birlikte sinirlilik, artçı depremlerin yarattığı kaygı ve güvensizlik duygularını yaşarlar. Davranışsal olarak depremzedelerde aşırı bir uyarılma durumu, uyku sorunları, iştahta değişiklikler, konuşma bozuklukları, alkol/ilâç kullanımında artış, belli uyaranlardan kaçınma gibi davranışlar gözlenir. Bilişsel olarak, bellek ve dikkat ile ilgili sorunlar, ve afet ile ilgili yinelenen düşünceler ve hayaller gibi sorunlar gözlenir. Deprem sonrası bölgede verilen psikolojik destek çalışmaları bu duyguların ifade edilip paylaşılması ve bunların "olağanüstü bir duruma verilen olağan tepkiler" olduklarının vurgulanması temeline oturur. Bu duyguların ve davranışların neler oldukları ve bunlarla nasıl başa çıkılabileceği yolunda, Türk Psikologlar Derneği tarafından hazırlanan kitapçık bu anlamda çok önemli bir işleve sahiptir. Normalleştirme ancak bu tür bilgilerin verilmesi ve paylaşım ile sağlanabilir. Bu bilgiler depremzedeler dışında onlara hizmet götürenlere de verilmelidir. Bölgede hizmet verenlerin depremzedelerin bu sorunlarını bilmeleri, iletişim sorunlarını ve çalışmalarını azaltacaktır.

1992 Erzincan depreminden yaklaşık on altı ay sonra yaptığımız bir çalışmada, Kısa Semp-

tom Envanteri (SCL-Revizyon) ile değerlendirilen psikolojik sıkıntılar, Erzincan örnekleminde Ankara kontrol grubundan daha fazla olduğunu, özellikle fobik kaygı ve sinirlilik/gerginlik boyutunun yüksek olduğunu ve kadınların sıkıntılarının erkeklerden daha fazla olduğunu bulmuştuk. Dinar depremi sonrası yaptığımız çalışmadaysa, yine SCL puanlarının kadınlarda erkeklerden daha yüksek olduğunu ve belli başa çıkma stratejilerinin stresi yordadığını bulduk. Çaresizlik yaklaşımının stresi artırdığını, buna karşılık problem odaklı başa çıkmanın stresi azalttığını gördük. Bu çalışmalarda deprem sonrası yaşanan güçlüklerin de depremzedelerde stresi arttırıcı bir etkisi olduğunu bulduk. Bu çalışmalardan, deprem sonrası psikolojik destek çalışmalarında kadınlara eğilmenin önemli olduğu ve onlara başa çıkabileceklerini göstermenin olumlu etkileri yaratabileceği sonucunu çıkarabiliriz. Dolayısıyla, deprem sonrası halkın mümkün olduğunca kısa bir sürede normal yaşantılarına döndürülebilmesi ve yardım edilmesi gereken çaresiz depremzede konumundan çıkarılarak, yapılan günlük işlerde onlara etkin rol verilmesi önemli görünmektedir. Örneğin, çadırkentlerde yemelerin, o çadırkentte yaşayan kadınlar tarafından pişirilmesi, yöre gençlerinin yardım faaliyetlerine katılmalarına olanak sağlaması gibi.

Çalışmalarımızdan çıkan başka bir sonuç da, deprem sonrası stres tepkilerinin uzun dönem halkı rahatsız edebileceğidir. Bu bakımdan, gerek psikolojik desteğin gerekse rehabilitasyon çalışmalarının devamının sağlanması gereklidir. Çok şiddetli olmasa bile, Erzincan depreminden on altı ay sonra örneklerimizin % 37'si hâlâ duygusal sorunların kendilerini çok rahatsız ettiğini ifade etmiştir.

ve halkın hiçbir sorumluluk yüklenmemiş olması. Özellikle önceden hazırlık ve zararın azaltılması aşamalarında, özel sektör ve halkın, kâğıt üzerinde kalan yasa ve yönetmeliklere uyma zorunluluklarına da, yine yasalarca herhangi bir yaptırım getirilmemiş durumda.

Yönetmelik Sorunları

Yönetmelik sorunları, deprem zararlarının azaltılması konusunda karşılaşılan temel sorunlardan biri. Ülkemizde yürürlükteki yönetmeliklere uymadan yapı inşa etmek, yasalar önünde suç; ama bu adam öldürmek ya da hırsızlık gibi kamu vicdanını rahatsız eden bir nitelik taşıyor. Çoğu zaman tersi bir durum sergiliyor. Bu da sorunun, bir bakıma en başta çözülmesi gereken ahlaki yanını oluşturuyor.

1985 yılında yürürlüğe giren 3194 sayılı İmar Kanunu gibi, sonuncusu

1998 yılında düzenlenen Deprem Yönetmeliği'nin (Âfet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik) uygulaması da büyük oranda yerel yönetmeliklere bırakılmıştı. Bu, kuramsal olarak vatandaşa yaşadığı bölgeyi biçimlendirmeye seçim yoluyla katılma olanağı sağlayan, demokratik bir kararsa da, uygulamada önemli yapısal engelleri aşamıyor. Sözgelimi, bugün ülkemizde üç binden fazla belediye var, bunların sayısı da her geçen gün artıyor. Bu yerel yönetimlerin teknik ele-

man ve olanaklar bakımından afetler konusundaki kanunları ve yönetmelikleri aynı düzeyde uygulayamamaları bir yana (nitelik ve sayı olarak), yeterli teknik eleman ve olanaklara sahip olduklarını düşünmek de sanıyoruz çok doğru olmaz. Hal böyleyken, ne belediyelere yapı (proje) denetimi yapmadıkları takdirde uygulanabilecek etkili bir yaptırım, ne de bu konuda

ilgili bakanlıkların belediyeler üzerinde etkili olabilecek bir denetim mekanizması bulunuyor. Bunlar gibi, imar kanunumuzda herhangi bir inşaatı yapana yüklediği bir sorumluluk yok; müteahhitlerin müşterilerine karşı sorumlulukları da, yalnızca ekonomik düzeyde, Borçlar Kanunu uyarınca izleniyor. Yaptığı kusurlu yapıyla deprem sonucunda ölüme yolaçan birinin cezalandırılmasıysa, o kusuru bilerek ve planlayarak yaptığının kanıtlanmasını gerektiriyor. Böylesi bir kusurun, bilirkişiye dayalı hukuk sistemimizle saptanmasındaki güçlükler bir yana, suçun tek kanıtı olan enkazın da kısa sürede ortadan kaldırılmasıyla suç, yasalar önünde sıradan bir ölümle sonuçlanan trafik kazası niteliğine bürünerek böylece cezasız kalıyor. Böylece, sistem bozukluğunun faturasını en ağır biçimde ödeyenler başkaları için "talih-siz kader kurbanları", olayın kendisi de tipik bir "alın yazısı"dır artık.

Genellikle konut olarak yapılan binalarda taşıyıcı sistemin (kolon, kiriş vb) normal koşullarda taşıyabileceği yükten daha fazlasına göre tasarlanması zorunluluğuna karşın, özel sermayenin yaptırdığı mühendislik uygulamaları bir yana, devlet tarafından yaptırılan bazı binalarda da bu kurala uyulmadığı görülüyor. Emniyet payının düşük olması, yapılan binanın ayakta durmasını engellemiyor; ama deprem ya da zemin oturması gibi bazı sıra dışı durumlarda yapının ayakta kalabilmesini de ancak emniyet katsayısının yüksek olması sağlıyor. Uygulamadaki bu türden aksaklıkların nedenleri arasında, ülkemizde yeterli sermayesi olan herkesin, gerekirse yasal boşluklardan da yararlanarak müteahhitlik yapabilmesi ve buna koşut olarak bu kişilerde herhangi bir yeterliliğin aranmaması yer alıyor. Bunun dışında, depreme dayanıklı, yüksek

Âfet yörelerinde çalışan yardım ekibi ve çeşitli sivil toplum örgütü gönüllülerinde de psikolojik tepkilere rastlanır ve onlara da psikolojik destek verilmesi çok önemlidir. Ankara'da Sivil Savunma Teşkilatı, Kurtarma ve Enkaz Kaldırma görevlileri ile yürüttüğüm bir seminerde, görev sırasında son görevlerinden (Dinar depremi dönemi) sekiz ay gibi bir zaman geçmiş olmasına rağmen, uyku sorunları (kâbuslar, âfet ile ilgili rüyalar, ölümleri görmek gibi), cesetlerin kendi yakınları ile özdeşleştirilmeleri, sinirlilik, saldırganlık, kaygı, aşırı geçimsizlik, korku (enkaz altında kalma, ölüm korkusu, titreşimlere hassasiyet), gelecek endişesi (bana bir şey olursa eşim ve çocuklarım ne olacak), unutkanlık, âfet ile ilgili yinelenen düşünceler, duygular ve hayaller (kadının sesi kulağımdan gitmiyor, çocuk cesedi gözlerimin önünden gitmiyor...) üzüntü ve moral bozukluğu (canlı olarak çıkarılmayan yaralıları için üzüntü; âfetzedeler için üzüntü) gibi şikayetlerin devam ettiği anlaşılıyordu. Tüm bu tepkiler göz önünde tutularak, bu gruba da deprem sonrası psikolojik destek verilmesi, olayla ilgili düşünce ve duygularını paylaşmalarına olanak sağlayacak ve görev sırasında ve hemen sonrasında verilecek psikolojik hizmetlerin kurumsallaştırılması ivedilikle gereklidir.

Deprem sonrası ortaya çıkan travma sonrası stres bozukluğu (PTSD) çok daha ciddi bir tablodur. Deprem olayının çeşitli yollarla tekrar yaşanması (elde olmadan tekrarlanan anılar, düşünceler, hayaller ve rüyalar, deprem sanki yeniden oluyormuş gibi hissetme veya davranma; depremi hatırlatan olay veya durumlarla karşılaşınca duyulan yoğun psikolojik sıkıntı), depreme eşlik etmiş olan çeşitli uyaranlardan sürekli kaçınma (deprem hakkında konuşmaktan, deprem ile ilgili görünen etkinliklerden kaçınma...), genel tepki düzeyinde azalma (insanlardan uzaklaşma, ilgi kaybı, duygulanımda ki-

sitlilik gibi) ve aşırı uyarılmışlık belirtileri (uykuya dalmada veya uykuyu sürdürmede güçlük, öfke ve sinirlilik, dikkati toplayamama, aşırı hareketlilik gibi). Deprem sonrası verilecek psikolojik destek ve normalleştirme hizmetleri bu anlamda önleyici hizmetlerdir ve daha ciddi sorunların ortaya çıkma olasılığını azaltır. Ancak deprem öncesi ruh sağlığı, kişilik özellikleri ve depremde yaşanan travmanın derinliğiyle bağlantılı olarak, deprem sonrası PTSD'nin bir kısım depremede ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu alanda yapılan çalışmalar bunun % 10-%15 arasında olduğuna işaret etmektedir. Önemli olan, deprem sonrası ortaya çıkan ve depremede yaygın olarak görülen psikolojik tepkilerle bu tablonun karıştırılmaması ve daha şiddetli ve kalıcı tepki gösteren depremedelerin profesyonel hizmet için yönlendirilebilemeleridir.

Âfetlerde hizmet veren personelin daha önceden olaya hazırlanmaları da gereklidir. Bu alanda çalışacak personel, kişilik yapıları ve görev için gerekli beceriler göz önünde tutularak seçilmeli, kendilerine stres yönetimi ve strese aşılama programları hizmet içi uygulamayla verilmelidir.

Deprem sonrası psikolojik destek verecek psikologların eğitimi ve afet psikoloğu kavramının Türkiye'de yerleştirilmesi, bundan sonraki afetler için yapılabilecek önemli bir hazırlık olarak belirmektedir. 17 Ağustos depremi sonrası psikologların sahada kazandıkları deneyimler ve alana doğan yoğun ilgi, bu konunun ivedilikle ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Literatürden elde edilen bilgilerle kendi deneyimlerimizi birleştirerek bir eğitim programının geliştirilip yaygınlaştırılması bu depremin bir kazanımı olacaktır.

Bu yazı, MESA Deprem Güvenli Konut Sempozyum Bildiriler Kitabı'nda yer alan "Afetini Psiko-Sosyal Boyutları" adlı bildirden alınmıştır.

kalitedeki betonun ancak yeterli teknik koşulların sağlandığı beton santallerinde ya da hazır beton tesislerinde üretilebildiğini söylemek gerekir. Çünkü betonun istenilen kalitede olması, üretildiği bölgenin iklim koşullarından tutun da bünyesindeki kum, çakıl, çimento, su vb. elemanların temizliğine, karışım oranına, ortamın sıcaklığına kadar bilimsel anlamda kontrol altında bulundurulması gereken bir çok değişkene bağlı. Dolayısıyla yapı sahiplerinin konuya yaklaşımı ne denli iyi niyetli olursa olsun, el yordamıyla yeterli kalitede beton elde etmeleri pek de olası gözüküyor. Sonuçta, ülkemizde deprem sonrası ortaya çıkan zararın yüksek düzeyde olmasının denetimsizlikten, yasal boşluklardan, kişisel yarar sağlamak amacıyla alınmış kararlardan, daha da önemlisi deprem sorununun toplumuzun hiçbir kesimince sahiplenilmemesinden kaynaklandığı rahatlıkla söylenebilir.

Bugünkü duruma bakıldığında, herhangi birinin devlet arazisine ya da imara açık olmayan alanlara kaçak olarak inşa ettiği yapılar, bir parça düzgün işçiliği de varsa, kolayca alıcı bulabiliyor. Yapıldıktan sonra gerçekleşecek ilk seçimde, politik çıkarlar doğrultusunda affedilen ve imara geçen bu yapılar, yasalara ve yönetmeliklere uygun yapılmışlarcasına, kanalizasyon, yol, ulaşım, enerji ve çevre düzeni gibi hizmetlerden de yararlanıyorlar. Meydana gelecek ilk depremde neredeyse yerle bir olan bu tür yapıların yanında, zarar gören tüm yapıların onarılması ve yeniden yapılması da dahil olmak üzere, deprem sonrası ortaya çıkan tüm maddi zarar da ülke yönetimince yükleniliyor. Böylece yapılan iş sonuçta, sorumsuzca verilen birtakım kararların ve bu doğrultuda gerçekleştirilen uygulamaların faturasının, hepimizden toplanan vergilerle ödenmesinden başka bir şey olmuyor. Zemin incelemesi yapılmamış, imara açık olmayan alanlara, hatta kamu arazisine yasadışı yollarla inşa edilen yapıların elektrik, su, telefon gibi gereksinimleri pek de zorlanılmadan elde edilebiliyor. Çünkü hiçkimse, söz konusu yapıların depreme karşı dayanımının olmadığını, dolayısıyla yasalara göre bu gibi hizmetlerin verilemeyeceğini söylemiyor. Bu anlamda hazırlanmış ve uygu-

lanan bir yasanın olmayışı bir yana, konut satın alan insanların da yapının dayanıklılığıyla ilgili endişelere sahip olmadığı gözleniyor. Belki de sorunun üzerinde durulması gereken en can alıcı noktası bu: Ülkemizde, konut edinirken, onun depreme karşı dayanıklılığıyla ilgili sorular akla en son geliyor. Bu da bizim, birlikte yaşamak zorunda olduğumuz depremleri ne derece önemseyeceğimizi açık bir göstergesi. Kırsal alanda yaşayan insan sayısının gün geçtikçe azaldığı, buna karşın kentlerdeki, daha doğrusu kent varışlarındaki nüfusun giderek arttığı ülkemizde, denetimsiz yapılaşma, var olan konut açığını körükleyen önemli bir sorun olarak kendini gösteriyor. En önemli gereksinimlerimizden biri olan konut gereksinimi de bu yolla yeterince sağlıklı olmayan bir biçimde karşılanmış oluyor.

Eğitim

Bu sorun kuşkusuz yalnızca merkezi ya da yerel yönetimlerin sorunu değil. Bu ülkede yaşayan herkesin sahiplenmesi gereken bir sorun; çözüme yönelik olarak herkesin yapabileceği bir şeyler var. Ancak herkesin bu sorunu sahiplenebilmesinin, sorunun önemiyle ilgili yeteri kadar bilgi birikiminin bulunmasına bağlı olduğu göz önüne alınırsa, eğitimin önemi çıkıyor ortaya. Özellikle ilk ve ortaöğretimde, konut edinirken, kapı-pencere doğrularını ya da musluk ve parke kalitesinden çok, konutun depremlere karşı dayanıklı olup olmadığına dikkat edilmesi bilinci verilmeli.

İlk ve ortaöğretimden başlayacak ve zorunlu olarak verilecek bu konudaki bir derste, depremin kader olmadığı, üzerinde yaşadığımız yerkabuğunun yapı karakterinden kaynaklandığı, yeryuvarının oluşumundan bu yana olageldiği, bundan sonra da süreceği öğretilmesi; verilen bilgilerin deprem

riskini artıran ve azaltan etkenleri; deprem öncesinde, deprem sırasında ve sonrasında yapılması gerekenleri kapsamaması gerek. Bu konudaki temel eğitimi ve öğretimi almış olacak her bireyin, yaşadığı doğal çevreyi ve bu çevrenin sahip olduğu deprem riskini tanıyacağı kuşkusuz. Ayrıca, inşaat mühendisi, mimar, kent plancısı, yer bilimci yetiştirilen üniversitelerde, ülkemizin sahip olduğu doğal afet riskiyle afet zararlarının azaltılması konusunda temel derslerin verilmiyor oluşu da önemli bir eksiklik. Bunun da bir an önce giderilmesi gerekiyor.

Büyük can kayıplarının ve bunu izleyen kısa süreli ucuz hüznün edebiyatının ardından, "bu işten ne kazanırız" hesabının yapılmaya başlanması, bundan öte "bu işten kârlı çıktık!" havasının esmesi, ağırbaşlılıktan uzak, duyarsız ve bayağı yararcılık, bu konuda ülkemizin geleceği hakkında olumlu düşünmeyi daha da güçleştiriyor. Aslında yaşadığımız depremlerin gösterdiği başka bir şey de, ülkemizdeki toplumsal ve siyasal yapının ataleti. Depremlerden sonra, kısa süreli bir sendelemenin ardından, her şey eski yerine oturabiliyor. Bir-iki müteahhit ve yetkili dışında suçlanacak kimse kalmıyor. Halbuki, devletin birincil görevi, vergi topladığı yurtdaşının canını korumak. Bu yalnızca dışarıdan gelecek silâhlı bir saldırıya karşı değil, trafik kazalarından hastalıklara, siyasal hatalardan cehalete, doğal afetlere kadar geniş bir yelpazede gözlenen tehlikelere karşı da olmalı.

Murat Dirican

Konu Danışmanı: Oktay Ergünay

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yüksek Fen Kurulu Üyesi

Kaynaklar:

- Karancı, N., "Afetlerin Psiko-Sosyal Boyutları", *MESA Deprem Güvenli Konut Sempozyumu*, MESA Yayınları, 1999, Ankara.
- Gülkan, P., "Afetlere Karşı Hazırlıklı Olma: Planlama ve Yapı Denetimi", *MESA Deprem Güvenli Konut Sempozyumu*, MESA Yayınları, 1999, Ankara.
- Soygüt, Ü., "Depremlerle Birlikte Yaşamak", Erzincan ve Dinar Depremleri İşığında Türkiye'nin Deprem Sorunlarına Çözüm Arayışları 15-16 Şubat 1996, *TÜBİTAK Deprem Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 1996, Ankara.
- Ergünay, O., "Afet Yönetimi nedir? Nasıl Olmalıdır?" Erzincan ve Dinar Depremleri İşığında Türkiye'nin Deprem Sorunlarına Çözüm Arayışları 15-16 Şubat 1996, *TÜBİTAK Deprem Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 1996, Ankara.
- Gündoğdu, O., "Türkiye'de İkinci Depremlere Karşı Alınması Gereken Önlemler ve İstanbul Örneği" Erzincan ve Dinar Depremleri İşığında Türkiye'nin Deprem Sorunlarına Çözüm Arayışları 15-16 Şubat 1996, *TÜBİTAK Deprem Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 1996, Ankara.
- Tankut, T., "Deprem Zaratlarının Azaltılmasında Yurttaş Eğitiminin Önemi" Erzincan ve Dinar Depremleri İşığında Türkiye'nin Deprem Sorunlarına Çözüm Arayışları 15-16 Şubat 1996, *TÜBİTAK Deprem Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 1996, Ankara.
- Kuban, D., "Depremsel Barbarlıklar" *Cogito*, Sayı:20, Yapı Kredi Yayınları, 1999, İstanbul.
- "Hayatı Depremden Yasalarna Göre Korumak Gerekir", Açıkoturum, *Cogito*, Sayı:20, Yapı Kredi Yayınları, 1999, İstanbul.
- "Depremin Sosyal ve Siyasal Etkileri", Açıkoturum, *Cogito*, Sayı:20, Yapı Kredi Yayınları, 1999, İstanbul.
- "Deprem Fonunda Bir Milyon Lira Vardı", Açıkoturum, *Cogito*, Sayı:20, Yapı Kredi Yayınları, 1999, İstanbul.